

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การเกษตร (Agriculture) หมายถึง การใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืช การทำไร่ ไร่ไถนา การเพาะเลี้ยงสัตว์ รวมถึงการทำสวนและการป่าไม้ (The New Hamlyn Encyclopaedia World Dictionary, 1971:34) หรือการใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่าง ๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, 2538) อาจกล่าวได้ว่า การเกษตร หมายถึง การใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ การทำไร่ ไร่ไถนา การทำสวน การเพาะเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้ เพื่อนำผลผลิตมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เนื้อที่ส่วนใหญ่ของประเทศใช้ทำการเกษตร (กรมส่งเสริมการเกษตร, ม.ป.ป.) ซึ่งแต่เดิมมีการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงมาผลิตเพื่อการค้าและได้ขยายปริมาณการผลิตเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2535) จากการขยายตัวการผลิตทางด้านการเกษตรนี้เอง ทำให้ต้องมีการพัฒนาการเกษตรของประเทศให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ เพราะการเกษตรเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปัจจัยหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร คือสารนิเทศทางการเกษตร ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ.2535-2539 ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาการเกษตรไว้หลายแนวทาง แนวทางหนึ่งซึ่งรัฐตระหนักดีว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร ให้เจริญก้าวหน้าคือ การพัฒนาสารนิเทศทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากมาตรการพัฒนาการเกษตรที่กล่าวว่า ให้มีการสนับสนุนการวิจัยพัฒนาและถ่ายทอดวิทยาการเพื่อการเกษตร ให้ปรับปรุงพัฒนาขีดความสามารถของระบบสารนิเทศทั้งด้านการจัดเก็บ การเผยแพร่และบริการข่าวสารทางการเกษตรและวิทยาการเกษตรที่ทันสมัย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535) เพื่อใช้ในการประกอบการตัดสินใจ พัฒนาอาชีพ ให้ความรู้และปรับปรุงผลผลิตทางการ

เกษตร ดังนั้น การจัดหา ประมวลผลและเผยแพร่สารสนเทศทางการเกษตรให้ตรงกับความต้องการ จึงเป็นสิ่งสำคัญ (ประภาวดี สืบสนธิ, 2530)

แหล่งสารสนเทศทางการเกษตรนั้น จะมีกระจายอยู่ตามหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาล และภาคเอกชน ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนแต่เป็นแหล่งที่ทำให้ความรู้ และให้บริการสารสนเทศทางการเกษตรตามลักษณะงานที่เกี่ยวข้อง (พิบูลศิลป์ วัฒนพงศ์, 2531) เช่น กรมประมง เป็นแหล่งสารสนเทศทางการประมงและความรู้ด้านสมุทรศาสตร์ บริการข่าวสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชาวประมง กรมปศุสัตว์ เป็นแหล่งสารสนเทศเกี่ยวกับการเลี้ยงและบำรุงพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ กรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นแหล่งสารสนเทศเกี่ยวกับสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน เป็นแหล่งสารสนเทศเกี่ยวกับดิน เป็นต้น (ประภาพันธ์ พลายจันทร์, 2537) แหล่งสารสนเทศดังกล่าว นอกจากจะให้บริการแล้ว แหล่งสารสนเทศทางการเกษตรบางแห่งยังทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตและเผยแพร่สารสนเทศทางการเกษตรไปพร้อมกับการให้บริการด้วย จึงทำให้ผู้แสวงหาสารสนเทศจำเป็นต้องทราบถึงแหล่งผลิต เผยแพร่และบริการสารสนเทศเฉพาะด้าน เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองให้ได้มากที่สุด

ในส่วนของการผลิตสารสนเทศทางการเกษตรก็มีหลายหน่วยงานที่ได้มีการผลิตสารสนเทศขึ้น เพื่อเป็นคู่มือนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนเพื่อแจกจ่ายไปยังเกษตรกร ให้ได้รับความรู้ข่าวสารที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง อาจอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน รวมถึงเนื้อหาและวิธีการจัดเก็บ เท่าที่ผ่านมายากที่จะตรวจสอบได้ว่า แหล่งผลิตได้มีการผลิตสารสนเทศทางการเกษตรในเรื่องใด ระดับใด เป็นจำนวนมากน้อยเท่าใด ทั้งหน่วยงานในส่วนกลาง ระดับภาค จังหวัดและอำเภอ ต่างก็ไม่มีประวัติของสารสนเทศที่รับเข้ามาหรือจ่ายออกไป ซึ่งทำให้ยากแก่การวางแผนผลิตและเผยแพร่สารสนเทศของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง (สมจิต ชัยภักดี, 2525)

จังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกที่มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจทั้งในด้านการผลิตและการจำหน่ายพืชทางการเกษตรมากที่สุด จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรรวม 2,004,341 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.60 ของพื้นที่ทั้งหมด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร มีการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก ลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศของจังหวัดจันทบุรีก็

เชื้ออานวยต่อการประกอบการเกษตร ทั้งพืชสวน พืชไร่และการประมง สิ่งที่ทำชื่อเสียงให้กับ จังหวัดจันทบุรีมากที่สุดคือ ผลไม้ต่าง ๆ (ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด ลางสาดและระกำ) ยาง พาราและพริกไทย พืชไร่ (ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ฝ้าย ถั่ว เหลือง ถั่วเขียว) และการประมงซึ่งบริเวณชายฝั่งทะเลมีการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำด้วย ผลผลิตจากการเกษตรต่างๆ เหล่านี้ ได้ทำรายได้ให้กับจังหวัดจันทบุรีปีละไม่ต่ำกว่า 837,005 ล้านบาท (สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดจันทบุรี, 2537)

ในส่วนของแหล่งสารสนเทศทางการเกษตร จังหวัดจันทบุรีมีที่ตั้งของหน่วยงานทางการ เกษตรทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ มีสถาบันการศึกษาที่เปิดทำการสอนสาขาเกษตรศาสตร์ มี หอสมุดแห่งชาติสาขาและห้องสมุดต่าง ๆ ที่ให้บริการสารสนเทศทางการเกษตร มีสมาคม บริษัท/ ห้างร้าน ที่ดำเนินธุรกิจทางการเกษตรและมีเอกสารสิ่งพิมพ์ทางการเกษตรเผยแพร่ ซึ่งหน่วยงาน ต่าง ๆ เหล่านี้ รวมทั้งภาครัฐบาลและเอกชนถือได้ว่าเป็นแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรที่สำคัญ ยิ่ง ที่นักบริหาร นักวิชาการเผยแพร่ นักวางแผน นักวิชาการเกษตร เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป สามารถที่จะขอข้อมูลตามที่ต้องการได้ เพื่อนำไปวางแผนวินิจฉัยสั่งการ พัฒนาอาชีพหรือเพื่อนำไป ใช้ประกอบการตัดสินใจและปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรให้มีคุณภาพและผลผลิตเพิ่มมากขึ้น

แต่เนื่องจากแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรเหล่านี้ กระจุกกระจายอยู่ตามหน่วยงาน ต่าง ๆ ทำให้ไม่ทราบว่ามีแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรอยู่ที่ใดบ้าง เป็นแหล่งสารสนเทศทางการ เกษตรประเภทใด มีการผลิตทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบใดและมีเนื้อหาสาขาใดบ้าง จนอาจกล่าว ได้ว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคสำหรับเกษตรกร นักวิชาการเกษตรและผู้สนใจทั่วไป ในการเข้า ถึงแหล่งสารสนเทศและทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุที่จังหวัดจันทบุรี ยังขาดการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งสารสนเทศทางการ เกษตรและทรัพยากรสารสนเทศที่ผลิตขึ้นนี้เอง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแหล่งสารสนเทศทางการ เกษตรในจังหวัดจันทบุรีในด้านประเภทของแหล่ง ลักษณะการดำเนินงานของแหล่ง ด้านกลุ่มเป้าหมาย งบประมาณ บุคลากร ทรัพยากรสารสนเทศ สาขาวิชา การจัดเก็บ การเผยแพร่และการ บริการ รวมทั้งศึกษาปัญหาของแหล่งและวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่ผลิต ใน

ด้านรูปแบบและเนื้อหา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะเป็นแนวทางให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้นำผลการวิจัยไปปรับปรุงและพัฒนาแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรีต่อไป

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1. แหล่งสารนิเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรีในด้านประเภทของแหล่ง ลักษณะการดำเนินงานของแหล่ง และปัญหาของแหล่ง
2. วิเคราะห์ทรัพยากรสารนิเทศที่ผลิตจากแหล่งสารนิเทศทางการเกษตร ในด้านรูปแบบและเนื้อหา

สมมติฐาน

1. แหล่งสารนิเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรีส่วนใหญ่เป็นแหล่งเผยแพร่
2. ทรัพยากรสารนิเทศทางการเกษตรที่ผลิตส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบแผ่นปลิว / แผ่นพับ
3. ทรัพยากรสารนิเทศทางการเกษตรที่ผลิตส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาขาพืชสวน
4. แหล่งสารนิเทศทางการเกษตรส่วนใหญ่ประสบปัญหา ขาดบุคลากรและงบประมาณในการดำเนินงาน

ขอบเขตของการวิจัยและประชากร

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรี ที่ทำหน้าที่ผลิต เผยแพร่และบริการสารนิเทศทางการเกษตรทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากแหล่งต่อไปนี้

1.1 แหล่งสารนิเทศทางการเกษตรภาครัฐบาลรวบรวมมาจาก

1.1.1 สิ่งพิมพ์

สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี. รายชื่อหน่วยงานในสังกัด

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดจันทบุรี.

(เอกสารอัดสำเนา)

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 20.
ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร
ในจังหวัดจันทบุรี ปี พ.ศ. 2531.

(เอกสารอัดสำเนา)

สำนักงานป่าไม้จังหวัดจันทบุรี. หน่วยงานส่วนกลางของกรมป่า
ไม้ที่ประจำอยู่ส่วนภูมิภาคในท้องที่จังหวัดจันทบุรี ปี
พ.ศ. 2535. (เอกสารอัดสำเนา)

สำนักงานจังหวัดจันทบุรี. ทำเนียบหัวหน้าส่วนราชการของ
จังหวัดจันทบุรี ปี พ.ศ. 2538. จันทบุรี : ฝ่าย
อำนวยการสำนักงานจังหวัดจันทบุรี, 2538.

1.1.2 จากการสัมภาษณ์บุคลากรในหน่วยงานทางการเกษตร ระดับ
จังหวัดที่มีหน่วยงานในระดับอำเภอ

1.2 แหล่งสารนิเทศทางการเกษตรที่เป็นภาคเอกชน ได้รวบรวมมาจาก

- ทะเบียนรายชื่อร้านขายอาหารสัตว์ ปี 2539. (เอกสาร
อัดสำเนา)
- รายงานสถิติการออกไปอนุญาตขายหรือมีไว้เพื่อขายปุ๋ยเคมี
จังหวัดจันทบุรีประจำปี 2539. (เอกสารอัดสำเนา)
- องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย. สมุดเขตโทรศัพท์ภาค
ตะวันออก 2539. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2539.

ผลปรากฏว่า มีแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรที่ทำหน้าที่ผลิต เผยแพร่และบริการสาร
นิเทศทางการเกษตรที่เป็นประชากร จำนวนทั้งสิ้น 115 แห่ง ได้แก่ ภาครัฐบาล 91 แห่ง
ภาคเอกชน 24 แห่ง

2. วิเคราะห์ทรัพยากรสารนิเทศทางการเกษตรที่ผลิตจากแหล่งผลิต ในด้านรูปแบบและ
เนื้อหา ในช่วง 10 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2539

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ วารสารและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในเรื่องเกี่ยวกับการเกษตร เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย

2. รวบรวมรายชื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาเกษตรในจังหวัดจันทบุรี จากเอกสาร สิ่งพิมพ์และจากการสัมภาษณ์บุคลากรในหน่วยงานทางการเกษตร พร้อมกับสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับการผลิต เผยแพร่และบริการทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตร จากแหล่งสารนิเทศทางการเกษตร

3. สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ชุด ดังนี้

3.1 แบบสอบถาม เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งสารนิเทศทางการเกษตร ประกอบด้วยข้อมูล 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแหล่งสารนิเทศทางการเกษตร

ตอนที่ 2 ข้อมูลลักษณะการดำเนินงานของแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรในด้าน กลุ่มเป้าหมาย งบประมาณ บุคลากร ทรัพยากรสารสนเทศ สาขาวิชา การจัดเก็บ การเผยแพร่และการบริการ

ตอนที่ 3 ปัญหาการดำเนินงานของแหล่งสารนิเทศทางการเกษตร

3.2 แบบบันทึกข้อมูล เพื่อบันทึกข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่ผลิตจากแหล่งผลิตในจังหวัดจันทบุรี มีรายละเอียดครอบคลุม ชื่อแหล่งสารนิเทศ รูปแบบทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตร รายละเอียดทางบรรณานุกรม และเนื้อหาสาขาวิชา

4. ทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

4.1 ทดสอบแบบสอบถาม โดยนำไปทดสอบกับหัวหน้าหน่วยงาน ในแหล่งสารนิเทศทางการเกษตรที่ทำหน้าที่ผลิตและเผยแพร่ หรือเผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตร และทดสอบกับบรรณารักษ์ และ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้บริการ (ห้องสมุด) ในจังหวัดระยอง จำนวน 10 แห่ง

4.2 ทดสอบแบบบันทึกข้อมูล โดยทดสอบเก็บข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่มีให้บริการในห้องสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี โดยครอบคลุมทรัพยากรสารสนเทศ

ทางการเกษตรทุกรูปแบบที่จะศึกษา จำนวน 20 รายการ

5. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามและแบบบันทึกข้อมูล เพื่อจัดทำแบบสมบูรณ์
6. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบบันทึกข้อมูลเป็นเครื่องมือ ดังนี้
 - 6.1 ส่งแบบสอบถามไปยังแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรี ทางไปรษณีย์
 - 6.2 บันทึกข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่ผลิตจากแหล่งผลิต เฉพาะแหล่งที่มีการรวบรวมเท่านั้น
7. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและแบบบันทึกข้อมูล โดยแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ
8. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
9. อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลในการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศและทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตร และได้บรรณานุกรมทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่ผลิตของแหล่งผลิตทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรี เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า
2. ได้ข้อมูลเบื้องต้นในการจัดสร้างฐานข้อมูลและรายงานท้องถิ่นทางการเกษตร
3. เป็นแนวทางให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งสารสนเทศทางการเกษตร ได้นำผลการวิจัยไปปรับปรุงและพัฒนาแหล่งสารสนเทศทางการเกษตรในจังหวัดจันทบุรีต่อไป

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สารสนเทศทางการเกษตร หมายถึง ข้อมูล ข่าวสารทางการเกษตร รวมถึงสาขาวิชาทางการเกษตรจำนวน 15 สาขา (ได้แก่ สาขาพืชสวน สาขาพืชไร่ สาขาสัตวบาล/สัตวแพทย์ สาขาประมง สาขาป่าไม้ สาขาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร สาขาศึกษาศาสตร์เกษตร สาขาอุตสาหกรรมเกษตร สาขากัญญาวิทยา สาขาเกษตรกลวิธานและ

วิศวกรรมเกษตร สาขาปฐพีวิทยา สาขาหัตถกรรมศาสตร์ สาขาโรคพืชและศัตรูพืชและสาขาเคมี
การเกษตร และทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่มีการบันทึกสารสนเทศทางการเกษตรในรูปแบบ
แบบวัสดุตีพิมพ์และวัสดุไม่ตีพิมพ์

แหล่งสารสนเทศทางการเกษตร หมายถึง หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำหน้าที่ผลิต เผยแพร่
และบริการสารสนเทศทางการเกษตร โดยจำแนกออกเป็นหน่วยงานสังกัดภาครัฐบาล ซึ่งรวมรัฐ
วิสาหกิจและภาคเอกชนในจังหวัดจันทบุรี

- แหล่งผลิต หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่ทั้งในด้านการผลิตและเผยแพร่ หรือ
เผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตรที่อยู่ในรูปแบบวัสดุตีพิมพ์และวัสดุไม่ตีพิมพ์ ในสาขาวิชา
ทางการเกษตร

- แหล่งเผยแพร่ หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่เผยแพร่หรือกระจายทรัพยากร
สารสนเทศทางการเกษตร ไปยังแหล่งสารสนเทศอื่น ๆ เช่น หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา
บริษัท/ห้างร้าน หรือบุคคล ด้วยวิธีต่าง ๆ 3 วิธี คือ อภินันทนาการ จำหน่ายหรือแลกเปลี่ยน
ระหว่างหน่วยงาน

- แหล่งบริการ หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่ดำเนินการรวบรวม จัดเก็บและให้บริการ
บริการสารสนเทศทางการเกษตรในรูปแบบห้องสมุดเท่านั้น ได้แก่ ห้องสมุดเฉพาะทางการเกษตร
ห้องสมุดสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ และห้องสมุด/หอสมุดที่มีบริการสาร
สนเทศทางการเกษตร

วิธีการเผยแพร่ หมายถึง วิธีการกระจายทรัพยากรสารสนเทศทางการเกษตร มี 3 วิธี
ได้แก่ อภินันทนาการ จำหน่าย และแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยงาน